

ŠIAURĖS LIETUVIŲ ETNINĖ ODONTOLOGIJA

IRENA PAPRECKIENE

Lietuvos teritorija etninės odontologijos aspektu pradėta tirti dar visai neseniai¹, nors dantų forma galėtų padėti kompleksiskai spręsti etnogenezės klausimus. Mūsų šio darbo tikslas buvo nustatyti šiaurės Lietuvos gyventojų odontologinį tipą ir išaiškinti odontologinių požymių pasiskirstymą. 1977—1978 m. buvo ištirti 1267 12—15 metų lietuviai vaikai iš 12 šiaurės Lietuvos rajonų (22 vietovių): 1. Skuodo (Skuodas, Mosėdis); 2. Mažeikių (Mažeikiai, Tirkšliai, Seda); 3. Akmenės (Akmenė); 4. Pakruojo (Linkuva, Lygumai); 5. Pasvalio (Pasvalys, Saločiai); 6. Radviliškio (Šeduva, Baisogala); 7. Joniškio (Joniškis); 8. Šiaulių (Kuršėnai, Gruzdziai); 9. Rokiškio (Obeliai, Pandėlys); 10. Biržų (Biržai, Medeikiai); 11. Panevėžio (Skaistgiriai, Uliūnai); 12. Kupiškio (Kupiškis).

Sudarant tyrimo programą, imant dantų atspaudus bei vertinant odontologinius požymius vizualiai ir atspauduose, buvo remiamasi A. Zubovo nurodymais². Per apklausą buvo kreipiamas dėmesys į vaiko ir ypač vaiko tėvų gimimo vietą (tirti tik vietiniai lietuviai tautybės gyventojai). Palyginimui paimtos tokios grupės: Latvijos TSR — Saldus (Vidurio Europos odontologinis tipas), Jelgava ir Bauskė³ (grupės, kuriose jaučiama stipri šiaurės gracilaus tipo įtaka), RTFSR — Pskovas, Novgorodas ir Valdajus⁴ (Vidurio Europos tipas su šiaurės gracilaus tipo elementais), Estijos TSR — Ysakus⁵ (šiaurės gracilus odontologinis tipas), Azerbaidžano TSR — Udinai⁶ (pietų gracilus odontologinis tipas).

Diastema (plyšys tarp viršutinių medialinių kandžių) aptikta gana retai Skuodo rajone ir kiek dažniau kitose šiaurės Lietuvos grupėse. Diastema priklauso nuo amžiaus: ji paprastai atsiranda mišraus sukandimo pradžioje⁷, o vėliau, prasikalus pastoviems iltiniams dantims ir lateraliniais kandžiams⁸, ji dažniausiai pranyksta. Mūsų tirtiems vaikams (12—15 metų) amžius diastemai negalėjo turėti reikšmės.

Kraudingas (viršutinių lateraliųjų kandžių palatinalinė padėtis) — priešinga diastemai ypatybė (1 lent.). Tai vėlyvas žmogaus evoliucijos reiškinys, atsiradęs dėl viršutinio žandikaulio alveolinės ataugos redukcijos. Ši ypatybė pasiskirsčiusi šiaurės Lietuvoje gana netolygiai, bet visuose rajonuose jos dažnumas atitinka Vidurio Europos odontologiniam tipui.

Viršutinio lateralinio kandžio (1²) redukcija (2 lent.). Jos antro ir trečio balų (2+3) suma šiaurės Lietuvoje gana netolygi. Ši redukcija ypač charakteringa Biržų ir Panevėžio rajonams (3,96 ir 4,76%). Tai galėtų būti pietinio odontologinio tipo įtaka. Antra vertus, Joniškio ir Pasvalio rajonuose yra gana didelis viršutinio lateralinio kandžio (1²) redukcijos pirmo balo (Joniškio rajone net iki 31,68%) ir labai mažas antro ir trečio (2+3) balų sumos (Joniškio rajone — 0,0) procentas. Tokios ypatybės būdingos šiaurės graciliam, arba suomių, odontologiniam tipui, ir todėl šiuos rajonus labai priartina prie estų apskritai ir latvių iš Jelgavos ir Bauskės, t. y. iš Dauguvos ir Lielupės baseinų, kur aptiktas šiaurės gracilus tipas⁹.

Viršutinių kandžių lingvalinis paviršius (3 lent.). Kastuvo formos viršutiniai kandžiai yra būdingi mongolidų rasei: jų antro ir trečio balų (2+3) suma visada esti daugiau kaip 70%. Jie būtinai paveldimi¹⁰ ir nepriklauso nuo lyties¹¹. Visi šiaurės Lietuvos rajonai šio požymio dažnumu atitinka Vidurio Europos odontologinį tipą. Siek tiek didesnis medialinių kandžių kastuvo formos 1 balo dažnumas nustatytas Joniškio ir iš dalies Pakruojo bei Biržų rajonuose. Pagal šį bruožą Joniškio rajonas kiek priartėja prie Bauskės ir Jelgavos, bet visi šiaurės Lietuvos rajonai skiriasi nuo Pskovo, Novgorodo, Valdajaus ir Ysakaus rajonų, kuriuose kastuvo formos medialinių kandžių antro ir trečio (2+3) balų suma yra daug didesnė.

Viršutinio antrojo krūminio danties (M²) hipokonuso redukcijos (3+ ir 3 balų suma; 4 lent.) reikšmė rasių diagnostikai kol kas dar nėra pakankamai nustatyta. Visų šiaurės Lietuvos gyventojų M² hipokonuso redukcija labai vienoda ir beveik nesiskiria nuo Novgorodo ir Valdajaus rusų, taip pat kai kurių estų ir latvių grupių.

Viršutinio pirmojo krūminio danties (M¹) Karabelio gumburėlis (2—5 balų suma; 5 lent.). 1842 m. Karabelis aprašė papildomą gumburėlį¹² viršutinio pirmojo krūminio danties lingvaliniame paviršiuje, tačiau jo kilmė iki šiol dar neišaiškinta. Kai kurie tyrinėtojai jį laiko penktuoju gumburu, tuo labiau, kai danties vainike vyksta redukcija (iš keturių į tris gumburus)¹³. Yra nuomonių¹⁴, kad Karabelio gumburėlis žmogui būdingas. Jis ypač reikalingas, kai diferencijuojamos artimos populiacijos. Dažniausiai jis aptinkamas europidų (2—5 balų suma sudaro daugiau kaip 40%) ir retai — mongolidų¹⁵ grupėse. Visuose šiaurės Lietuvos rajonuose Karabelio gumburėlis yra gana dažnas — viso regiono vidurkis sudaro 48,24%. Šiaurės Lietuvai apskaičiuotas Karabelio gumburėlio procentas būdingas Latvijai ir Estijai, o vakariniuose Rusijos rajonuose (Pskovas, Novgorodas, Valdajus) jo dažnumas mažesnis.

Apatinių krūminių dantų vainiko forma (6 lent.). Šiaurės Lietuvos grupių apatinis pirmasis krūminis dantis (M₁) dažniausiai sudarytas iš penkių gumburų ir +5 formos.

Tai būdinga Vidurio Europos odontologiniam tipui. Iš visų tirtų rajonų kiek skiriasi Joniškio rajonas, kuriame +5 forma yra retesnė ($34,14 \pm 7,4$), o įsigalėjusi Y forma ($48,78 \pm 7,80$). Pagal M_1 formą šiaurės lietuviams artimiausia latvių iš Saldaus grupė, nors joje yra didesnis procentas šešiagumburių dantų. Kitos grupės — likusiųjų latvių, estų, vakarų rusų ir pietiečių (udinių) — skiriasi nuo lietuvių daugiausia didesne M_1 redukcija (žymiai didesnis procentas keturgumburių dantų). Šiaurės lietuviams būdinga ryški antrojo apatinio krūminio danties (M_2) redukcija, nors ji tirtose grupėse nėra vienoda. Daugiausia keturgumburių M_2 rasta Skuodo, Pakruojo ir Šiaulių bei Kupiškio rajonuose. Dėl to negalime kalbėti apie kokią nors teritorinę M_2 gracilizacijos tendenciją, nes šis požymis pasiskirstęs gana netolygiai.

Apatinio pirmojo krūminio danties (M_1) distalinė trigonido ketera, laužta metakonido raukšlė ir papildomas vidinis vidurinisis gumburėlis (t. a. m. i.; 7 lent.). Distalinė trigonido ketera, laužta metakonido raukšlė, kaip ir kastuvo formos kandžiai, yra grynai rasiniai požymiai, kurie beveik nepakito per pastaruosius tūkstantmečius (nors žmogaus gyvenimo sąlygos ir keitėsi) ir kurių koncentracija mainėsi vien tik dėl metisacijos¹⁶. Distalinė trigonido ketera ir laužta metakonido raukšlė — tai odontologinis mongolidų kompleksas. Europidams šie požymiai nebūdingi. Šiaurės Lietuvos rajonuose distalinė trigonido ketera aptinkama gana retai (bendras vidurkis — 0,64%). Mezolite tarp Pabaltijo gyventojų laužta metakonido raukšlė visai nebuvo aptikta¹⁷. Siuo metu jos dažnumas šiaurės Lietuvoje sudaro 7,2%, ir tai prilygsta Vidurio Europos odontologiniam tipui. Vis dėlto Pakruojo, Pasvalio, Radviliškio, Joniškio rajonuose šis požymis šiek tiek dažnesnis negu kituose šiaurės Lietuvos rajonuose. Kaimyniniuose Latvijos TSR Bauskės ir Jelgavos rajonuose taip pat nustatytas didesnis jo procentas. Matyt, tai šiaurės gracilaus odontologinio tipo įtaka.

T. a. m. i.—labai senas, stabilus požymis. Šiaurės Lietuvoje šiek tiek didesnis t. a. m. i. procentas nustatytas rytiniuose — Rokiškio ir Panevėžio rajonuose. Apskritai jo pasiskirstymas šiaurės Lietuvoje neturi diagnostinės vertės: pvz., Skuodo, Joniškio ir Biržų rajonuose jo visai nerasta.

Apatinio pirmojo krūminio danties (M_1) metakonido antrosios vagos vieta (8 lent.). Šį požymį tyrinėja dar nauja odontologijos šaka — odontoglifika. Europidų M_1 metakonido antroji vaga dažniausiai įeina į antrąją tarpgumburinę vagą (2 med II). Šis požymis labai (iki 55%) charakteringas šiaurės graciliam odontologiniam tipui (suomiams, estams, šiaurės rusams, Pavolgio suomiams, komiams, daliai latvių ir švedų). Šiaurės Lietuvoje 2 med II vagos procentas taip pat yra gana didelis, ir pagal šį bruožą lietuviai artimi vakariniams rusams, latviams ir estams.

Viršutinio pirmojo krūminio danties (M^1) parakonuso pirmosios vagos (1 pa) forma (9 lent.) — tai taip pat odontoglifinis požymis. Paprastai kreipiamas dėmesys į 1 pa vagos trečio tipo (lyros formos) dažnumą. Šis tipas nebūdingas europidams ir yra rasinis mongolidų požymis (net iki 50—80%). Šiaurės Lietuvoje jis yra retas (5,13%), kur kas retesnis negu kaimyninėse latvių (išskyrus Saldų) ir vakarų rusų grupėse.

Apatinio antrojo krūminio danties (M_2) entokonido pirmosios ir antrosios vagos (1 ir 2 end) vieta (10 lent.). Tiriant šį odontoglifinį požymį, svarbiausia yra nustatyti diradiusų ir triradiusų sumą, t. y. abiejų besijungiančių vagų vietą (D+T). Ši suma būdinga europidams ir visada yra didesnė kaip 50%. Šiaurės Lietuvoje (D+T) 1 ir 2 end vidurkis yra 76,57%. Pagal šį požymį lietuviai nutolsta nuo Pskovo, Novgorodo ir Valdajaus grupių, kuriose vyrauja lygiagrečios entokonido pirmosios ir antrosios vagos.

Apžvelgus visus odontologinius ir odontoglifinius požymius, galima pasakyti, kad tirtųjų dvylikos šiaurės Lietuvos rajonų gyventojai priklauso Vidurio Europos odontologiniam tipui. Šią priklausomybę patvirtina tokių svarbių požymių, kaip kastuvo formos kandžių, laužtos metakonido raukšlės, kraudingo, t. a. m. i., 1² redukcijos (2+3), keturgumburių M_1 , M^1 parakonuso pirmosios vagos trečio tipo mažas dažnumas ir M_1 formos +5, 2 med (II), Karabelio gumburėlio gana didelis dažnumas.

Iš 22 odontologinių požymių — diastemos, kraudingo, lateralinio kandžio redukcijos (1 ir 2+3 balai), M^1 ir M^2 hipokonuso redukcijos (3+, 3 balų suma), Karabelio gumburėlio (2—5 balų suma), M_1 distalinės trigonido keteros, laužtos metakonido raukšlės, t. a. m. i., M_1 vainiko formos (+5, $\Sigma 5$ ir $\Sigma 4$), M_2 vainiko formos ($\Sigma 5$ ir $\Sigma 4$), M_1 vagos vietos 2 med II, M^1 1 pa vagos 3 formos, M_2 vagų 1 ir 2 end vietos sumos (D+T) — buvo apskaičiuoti vidutiniai divergencijos matai (VDM) ta pačia formule¹⁸, kuria nustatomas genetiškų grupių panašumas pagal nemetrinius (epigenetinius, diskrečiai varijuojančius) kaukolės požymius. Ši formulė tinka ir odontologiniams bei odontoglifiniams požymiams, nes dauguma jų diskrečiai varijuoja. Dauguma VDM (11 lent.) yra gana maži (maksimalus 0,146 tarp Akmenės ir Mažeikių), o tai įrodo labai didelį genetinį visų grupių artimumą. Vis dėlto iš visos gana vieningos tyrimų medžiagos galima išskirti septynetą rajonų (Biržus, Joniškį, Šiaulius, Pasvalį, Pakruojį, Kupiškį ir Panevėžį), kurių VDM nėra patikimi, ir tai įrodo jų genetinį tapatumą. Šis septynetas rajonų sudaro savotišką šiaurės Lietuvos branduolį, apie kurį išsidėsčiusios su juo susijusios grupės. Branduoliui artimiausi yra Mažeikiai (visi VDM, lyginant su septynetu (branduoliu) <0,05) ir Akmenė (6 VDM <0,05). Skuodas ir Radviliškis kiek mažiau, bet beveik vienodai prilygsta branduoliui. Labiausiai nuo jo nutolusi Rokiškio grupė (net 6 VDM, lyginant su septynetu, yra tarp 0,05 ir 0,10).

Taigi šiaurės Lietuvoje galima pastebėti šokią tokią šiaurės gracilaus tipo įtaką, ypač Jonišio ir iš dalies Pasvalio rajonuose. Apie tai byloja gana dažnas I² redukcijos pirmas balas ir reta antro bei trečio balų suma (2+3), kiek didesnis I¹ kastuvo formos pirmo balo ir M₁ laužtos metakonido raukšlės procentas. Taigi R. Graverės Latvijoje, Lielupės ir Dauguvos baseinuose, nustatytas šiaurės gracilus odontologinis tipas grynų pavidalu Lietuvos nepasiekia. Tik menki jo pėdsakai aptinkami šiaurės Lietuvoje (Joniškio ir iš dalies Pasvalio rajonuose) ir jie beveik nekeičia šiai teritorijai būdingo Vidurio Europos odontologinio tipo.

Iš v a d o s: 1. Šiaurės Lietuvos vietiniai gyventojai priklauso Vidurio Europos odontologiniam tipui.

2. Dvylikos šiaurės Lietuvos rajonų gyventojai odontologiniu požiūriu genetiškai labai artimi.

3. Jonišio ir iš dalies Pasvalio rajonuose galima pastebėti nežymius šiaurės gracilaus odontologinio tipo pėdsakus.

NUORODOS

1. Зубов А. А. Одонтологические данные по населению Прибалтики.— Советская этнография, 1972, № 1, с. 68—72.
2. Зубов А. А. Одонтология. Методика антропологических исследований.— М., 1968, с. 199.
3. Duomenys gauti raštu iš R. Graverės 1978 m.
4. В а щ а е в а В. Ф. Одонтологическая характеристика русских западных и северо-западных областей РСФСР.— Вопросы антропологии, 1977, вып. 56, с. 102—111.
5. Зубов А. А. Одонтологические данные по населению Прибалтики.— Советская этнография, 1972, № 1, с. 68—72.
6. Duomenys gauti raštu iš A. Zubovo 1978 m.
7. Ильина-Маркосян Л. В., Каламкаргов Х. А. Зубо-челюстные аномалии у детей.— В кн.: Руководство по стоматологии детского возраста. М., 1976, с. 82—109.
8. Lindsey D. The upper mid-line space and its relation to the labial frenum in children and in adults.— Brit. Dent. J., 1977, vol. 143, No 10, p. 327—332.
9. Гравере Р. У. Одонтологическая характеристика древнего и современного населения Латвии в связи с этнической историей латышей: Автореф. канд. дис., 1978, с. 39.
10. Blanco R., Chakraborty R. The genetics of shovel shape in maxillary central incisors in man.— Amer. J. Phys. Anthropol., 1976, vol. 44, No 2, p. 233—236; Portin P., Alvesalo L. The inheritance of shovel shape in maxillary central incisors.— Amer. J. Phys. Anthropol., 1974, vol. 41, No 1, p. 59—62.
11. Koski K., Hautala E. On the frequency of shovel-shaped incisors in the Finns.— Amer. J. Phys. Anthropol., 1952, vol. 10, No 1, N. S; Sawyer D. R. e. a. Morphological characteristics of the Pre-Columbian dentition. I. Shovel-shaped incisors, Carabelli's cusp and protostylid.— MCV Quarterly, 1976, No 12(2), p. 54—63.
12. Ten pat.
13. Ziolkiewicz T. Méthodes et applications de l'anthropologie dans les problèmes stomatologiques.— Przegląd antropologiczny, 1969, t. 35, z. 1, p. 199—209.

14. Kallay J. Guzek Carabelliego i jego wyjaśnienie.— Przegląd antropologiczny, 1958, t. 24, z. 2, p. 584.
15. Зубов А. А. Этническая одонтология.— М., 1973, с. 201.
16. Ten pat.
17. Ten pat.
18. Grewal M. S. The rate of genetic divergence of sublines in the C 57 BL strain of mice.— Genetical Research, 1962, No 3, p. 226.

1 lentelė

Diastema ir kraudingas

Grupės (rajonai)	Diastema		Kraudingas	
	N	%	N	%
Skuodo	112	1,78±1,24	112	3,57±1,75
Mažeikių	110	15,45±3,44	110	2,72±1,55
Akmenės	102	12,74±3,30	103	4,85±2,11
Pakruojo	103	11,65±3,16	102	1,96±1,37
Pasvalio	106	14,15±3,38	103	4,85±2,11
Radviliškio	103	12,62±3,27	101	2,97±1,68
Joniškio	103	15,53±3,56	100	2,00±1,40
Siaulių	109	11,00±2,99	109	2,75±1,56
Rokiškio	101	13,86±3,43	100	4,00±1,95
Biržų	102	14,70±3,50	103	5,82±2,3
Panevėžio	108	11,11±3,02	107	5,60±2,23
Kupiškio	104	8,65±2,75	101	2,97±1,68
Šiaurės Lietuva (kartu)	1263	11,87±0,91	1251	3,67±0,53
Saldus	101	20,8	101	3,9
Jelgava	92	21,7	92	3,2
Bauskė	98	17,3	98	7,1
Pskovas	125	20,8	124	6,5
Novgorodas	108	17,0	106	2,8
Valdajus	102	11,8	100	5,0
Ysakus	85	28,2	85	5,9
Udinai	—	11,6	—	0,0

2 lentelė

Viršutinio lateralinio kandžio (I²) redukcija (%)

Grupės (rajonai)	N	0	1	2	3	2+3
Skuodo	112	86,60±3,21	12,5±3,12	0,0	0,89±0,88	0,89±0,88
Mažeikių	110	83,63±3,52	15,45±3,44	0,9±0,9	0,0	0,90±0,90
Akmenės	102	84,31±3,60	12,74±3,30	1,96±1,37	0,98±0,97	2,94±1,67
Pakruojo	100	81,00±3,92	17,00±3,75	1,00±0,99	1,00±0,99	2,0±1,40
Pasvalio	103	79,61±3,96	19,41±3,89	0,0	0,97±0,96	0,97±0,96
Radviliškio	101	80,19±3,96	17,82±3,80	0,99±0,98	0,99±0,98	1,98±1,38
Joniškio	101	68,31±4,62	31,68±4,62	0,0	0,0	0,0
Siaulių	109	77,98±3,96	20,18±3,84	0,91±0,90	0,91±0,90	1,83±1,28

2 lentelė (tęsinys)

Grupės (rajonai)	N	0	1	2	3	2+3
Rokiškio	99	83,83±3,70	16,16±3,70	0,0	0,0	0,0
Biržų	101	74,25±4,35	21,78±4,10	1,98±1,38	1,98±1,38	3,96±1,94
Panevėžio	107	74,76±4,19	20,56±3,90	4,67±2,03	0,0	4,67±2,03
Kupiškio	102	84,31±3,6	13,72±3,40	0,98±0,97	0,98±0,97	1,96±1,37
Siaurės Lietuva (kartu)	1247	79,95±1,13	18,20±1,09	1,12±0,29	0,72±0,23	1,84±0,38
Saldus	100	86,0	13,0	1,0	0,0	1,0
Jelgava	92	76,1	22,8	1,1	0,0	1,1
Bauskė	98	70,4	28,6	1,0	0,0	1,0
Pskovas	125	92,8	7,2	0,0	0,0	0,0
Novgorodas	105	90,5	8,6	0,9	0,0	0,9
Valdajus	100	95,0	5,0	0,0	0,0	0,0
Ysakus	85	69,4	28,2	2,4	0,0	2,4
Udinai	—	83,6	13,7	2,7	0,0	2,7

3 lentelė

Kastuvo formos viršutinių kandžių dažnumas (%)

Grupės (rajonai)	N	Medialiniai kandžiai		N	Lateraliniai kandžiai	
		1	2+3		1	2+3
Skuodo	112	1,78±1,24	0,0	112	16,96±3,54	0,89±0,88
Mažeikių	110	5,45±2,16	1,81±1,27	110	10,00±2,86	4,54±1,98
Akmenės	102	5,88±2,32	0,98±0,97	102	6,86±2,50	1,96±1,37
Pakruojo	102	8,82±2,80	0,0	102	11,76±3,18	2,94±1,67
Pasvalio	105	1,90±1,33	1,90±1,33	105	4,76±2,07	1,90±1,33
Radviliškio	101	4,95±2,15	0,0	101	10,89±3,09	0,99±0,98
Joniškio	102	10,78±3,07	0,98±0,97	102	19,60±3,93	2,94±1,67
Siaulių	109	2,75±1,56	0,91±0,90	109	11,00±2,99	1,83±1,28
Rokiškio	102	3,92±1,92	0,0	102	9,80±2,94	0,98±0,97
Biržų	102	7,84±2,66	0,0	102	20,58±4,00	0,98±0,97
Panevėžio	108	4,62±2,01	0,92±0,91	108	10,18±2,90	2,77±1,57
Kupiškio	104	5,76±2,28	0,0	104	14,42±3,44	0,96±0,95
Siaurės Lietuva (kartu)	1259	5,32±0,63	0,63±0,22	1259	12,23±0,92	1,98±0,39
Saldus	100	25,0	2,0	100	27,0	10,0
Jelgava	92	14,1	1,1	92	38,0	6,6

3 lentelė (tęsinys)

Grupės (rajonai)	N	Medialiniai kandžiai		N	Lateraliniai kandžiai	
		1	2+3		1	2+3
Bauskė	98	15,3	1,0	98	38,8	7,1
Pskovas	124	—	8,0	125	—	11,2
Novgorodas	108	—	5,6	105	—	4,8
Valdajus	103	—	4,8	97	—	8,4
Ysakus	90	42,5	7,8	89	20,2	16,6
Udinai	—	55,5	15,4	—	50,0	24,5

4 lentelė

Viršutinio antrojo krūminio danties (M²) hipokonuso redukcija (3+, 3 balų suma)

Grupės (rajonai)	N	%
Skuodo	89	71,91±4,76
Mažeikių	88	69,31±4,91
Akmenės	75	49,33±5,77
Pakruojo	77	57,14±5,63
Pasvalio	79	40,50±5,52
Radviliškio	81	51,85±5,55
Joniškio	81	55,55±5,52
Siaulių	80	48,75±5,58
Rokiškio	72	58,33±5,81
Biržų	79	59,49±5,52
Panevėžio	79	59,49±5,52
Kupiškio	85	60,00±5,31
Siaurės Lietuva (kartu)	965	57,09±1,59
Saldus	36	83,3
Jelgava	40	80,0
Bauskė	44	54,6
Pskovas	118	48,0
Novgorodas	105	62,6
Valdajus	91	62,5
Ysakus	92	60,9
Udinai	—	38,9

5 lentelė

Viršutinio pirmojo krūminio danties (M¹) Karabelio gumburėlis (%)

Grupės (rajonai)	N	0	1	2	3	4	5	2-5
Skuodo	110	43,63±4,72	11,81±3,07	13,63±3,27	21,81±3,93	4,50±1,98	4,54±1,98	44,54±4,73
Mažeikių	97	31,95±4,73	22,68±4,25	22,68±4,25	12,37±3,34	4,12±2,01	6,18±2,44	45,36±5,05
Akmenės	96	33,33±4,81	20,83±4,14	12,50±3,37	21,87±4,21	7,29±2,65	4,16±2,03	45,83±5,08
Pakruojo	96	19,79±4,06	37,50±4,94	25,00±4,41	13,54±3,49	1,04±1,03	3,12±1,77	42,70±5,04
Pasvalio	98	23,46±4,28	26,53±4,45	24,48±4,34	12,24±3,31	8,16±2,76	5,10±2,22	50,00±5,05
Radviiliškio	90	30,00±4,83	24,44±4,52	24,44±4,52	10,00±3,16	3,33±1,89	7,77±2,82	45,55±5,24
Joniškio	91	26,37±4,61	32,96±4,92	31,86±4,88	4,39±2,14	2,19±1,53	2,19±1,53	40,65±5,14
Siaulių	94	26,59±4,55	23,40±4,36	28,72±4,66	18,08±3,96	2,12±1,48	1,06±1,05	50,00±5,15
Rokiškio	92	26,08±4,57	21,73±4,29	19,56±4,13	26,08±4,57	3,26±1,85	3,26±1,85	52,17±5,20
Biržų	88	21,59±4,38	22,72±4,46	29,54±4,86	18,18±4,11	3,40±1,93	4,54±2,21	55,68±5,29
Panevėžio	97	24,74±4,38	24,74±4,38	23,71±4,31	17,52±3,86	5,15±2,24	4,12±2,01	50,51±5,07
Kupiškio	89	12,35±3,48	30,33±4,87	37,07±5,11	13,48±3,62	3,37±1,91	3,37±1,91	57,30±5,24
Siaurės Lietuva (kartu)	1138	26,97±1,31	24,78±1,27	24,16±1,26	15,90±1,08	4,04±0,58	4,13±0,58	48,24±1,48

Siaurės Lietuva

Saldus	99	47,5	17,2	18,2	13,1	4,0	0,0	35,4
Jelgava	89	33,7	16,9	29,2	9,0	10,1	1,1	49,4
Bauskė	92	28,2	19,6	23,9	26,1	3,2	0,0	52,3
Pskovas	116	47,4	20,7	16,4	12,9	1,7	0,9	31,9
Novgorodas	105	52,4	21,9	10,5	14,3	0,9	—	25,7
Valdajus	90	45,6	33,3	8,9	10,0	2,2	—	21,1
Ysakus	85	20,0	37,6	18,8	18,8	2,4	2,4	42,4
Udinai	—	25,4	35,9	30,2	6,6	1,9	0,0	38,7

6 lentelė

Apatinių krūminių dantų (pirmojo (M₁) ir antrojo (M₂) vainiko forma (%))

Grupės (rajonai)	N	M ₁			M ₂		
		Σ6	Σ5	+5	Σ4	Σ5	Σ4
Skuodo	95	0,0	85,26±3,63	53,52±5,91	9,41±3,22	4,30±2,10	95,69±2,10
Mažeikių	74	0,0	97,29±1,88	62,79±7,37	2,70±1,88	12,34±3,65	86,41±3,80
Akmenės	70	0,0	94,28±2,77	41,02±7,87	5,71±2,77	13,63±4,22	84,84±4,41
Pakruojo	60	1,66±1,64	91,66±3,56	56,25±8,76	6,66±3,21	7,35±3,16	94,11±2,85
Pasvalio	60	0,0	95,0±2,81	48,57±8,44	5,00±2,81	14,28±4,18	85,71±4,18
Radviiliškio	70	1,42±1,41	91,42±3,34	42,72±7,50	7,14±3,07	14,28±4,18	85,71±4,18
Joniškio	77	1,29±1,28	93,50±2,80	34,14±7,40	5,19±2,52	12,85±2,30	85,71±4,18
Siaulių	72	1,38±1,37	91,66±3,25	41,30±7,25	6,94±2,99	8,45±3,30	91,54±3,30
Rokiškio	72	2,77±1,93	93,05±2,99	61,90±7,49	4,16±2,35	14,28±4,40	85,71±4,40
Biržų	64	0,0	92,18±3,35	48,48±8,69	7,81±3,35	11,59±3,85	88,40±3,85
Panevėžio	67	1,49±1,48	91,04±3,48	53,48±7,60	7,46±3,20	10,12±3,39	89,87±3,39
Kupiškio	63	0,0	93,65±3,07	54,05±8,19	6,34±3,07	5,71±2,77	94,28±2,77
Siaurės Lietuva (kartu)	844	0,82±0,31	92,29±0,91	50,39±2,22	6,27±0,83	10,45±1,03	89,19±1,05

Siaurės Lietuva

Saldus	68	8,8	86,7	30,9	4,5	7,0	93,0
Jelgava	64	3,2	78,1	15,6	18,7	11,9	85,7
Bauskė	63	7,9	79,3	25,4	12,8	9,1	90,9
Pskovas	98	2,0	85,7	—	12,3	7,1	91,1
Novgorodas	95	1,1	74,7	—	16,9	7,2	90,8
Valdajus	80	0,0	83,8	—	15,0	9,3	90,7
Ysakus	67	4,8	—	3,6	22,8	—	95,5
Udinai	—	1,4	80,8	56,2	17,8	15,7	83,3

7 lentelė

M₁ distalinės trigonido keteros, laužtos metakonido raukšlės ir t. a. m. i. dažnumas (%)

Grupės (rajonai)	N	Distalinė trigonido ketera	N	Laužta metakonido raukšlė	N	T. a. m. i.
Skuodo	74	2,70±1,88	70	4,28±2,41	85	0,0
Mažeikių	53	1,88±5,95	57	7,01±3,38	75	4,00±2,26
Akmenės	50	0,0	52	7,69±3,69	74	4,05±2,29
Pakruojis	39	0,0	45	8,88±4,24	69	1,44±1,43
Pasvalio	43	0,0	46	10,86±4,58	65	3,07±2,13
Radviliškio	55	0,0	59	8,47±3,62	72	1,38±1,37
Joniškio	56	0,0	62	8,06±3,45	81	0,0
Siaulių	58	1,72±1,70	64	6,25±3,02	74	1,35±1,33
Rokiškio	49	0,0	56	8,92±3,80	77	7,79±3,05
Biržų	50	0,0	49	6,12±3,42	67	0,0
Panevėžio	51	0,0	56	7,14±3,44	71	7,04±3,03
Kupiškio	47	0,0	50	4,00±2,77	67	1,49±1,48
Siaurės Lietuva (kartu)	625	0,64±0,31	666	7,20±1,0	877	2,62±0,53
Saldus	90	0,0	90	6,7	90	4,4
Jelgava	84	0,0	84	13,1	84	8,3
Bauskė	88	0,0	88	11,2	88	2,2
Pskovas	81	1,2	88	3,4	95	5,3
Novgorodas	72	1,4	82	2,4	93	5,4
Valdajus	73	0,0	75	5,3	78	6,4
Ysakus	67	4,5	63	28,0	65	1,5
Udinai	—	8,6	—	7,5	—	1,4

8 lentelė

M₁ metakonido antrosios vagos vietos variantai (%)

Grupės (rajonai)	N	II	III	fc
Skuodo	68	69,11±5,60	0,0	30,88±5,60
Mažeikių	53	39,62±6,71	16,98±5,15	43,39±6,80
Akmenės	50	52,00±7,06	10,00±4,24	38,00±6,86
Pakruojis	43	46,51±7,60	11,62±4,88	41,86±7,52
Pasvalio	44	47,72±7,52	18,18±5,81	34,09±7,14
Radviliškio	56	48,21±6,67	12,50±4,41	39,28±6,52
Joniškio	51	39,21±6,83	15,68±5,09	45,09±6,96
Siaulių	55	56,36±6,68	14,54±4,75	29,09±6,12
Rokiškio	45	44,44±7,40	24,44±6,40	31,11±6,90

8 lentelė (tęsinys)

Grupės (rajonai)	N	II	III	fc
Biržų	43	53,48±7,60	13,95±5,28	32,55±7,14
Panevėžio	48	37,50±6,98	14,58±5,09	47,91±7,21
Kupiškio	34	55,88±8,51	8,82±4,86	35,29±8,19
Siaurės Lietuva (kartu)	590	49,66±2,05	13,05±1,38	37,28±1,99
Saldus	69	59,4	14,6	23,2
Jelgava	78	56,4	7,8	35,8
Bauskė	67	50,7	10,5	38,8
Pskovas	85	50,6	25,9	23,5
Novgorodas	74	58,1	33,8	8,1
Valdajus	70	44,3	44,3	11,4
Ysakus	44	47,7	31,8	20,5
Udinai	—	18,8	45,3	35,9

9 lentelė

M₁ I pa forma (%)

Grupės (rajonai)	N	1	2	3
Skuodo	67	20,89±4,96	73,13±5,41	5,97±2,89
Mažeikių	76	32,89±5,38	61,84±5,57	5,26±2,56
Akmenės	67	20,89±4,96	74,62±5,31	4,47±2,52
Pakruojis	65	36,92±5,98	58,46±6,11	4,61±2,60
Pasvalio	58	24,13±5,61	67,24±6,16	8,62±3,68
Radviliškio	65	35,38±5,93	56,92±6,14	7,69±3,30
Joniškio	63	23,80±5,36	71,42±5,69	4,76±2,68
Siaulių	74	27,02±5,16	67,56±5,44	5,40±2,62
Rokiškio	67	34,32±5,80	62,68±5,90	2,98±2,07
Biržų	60	40,00±6,32	55,00±6,42	5,00±2,81
Panevėžio	66	31,81±5,73	65,15±5,86	3,03±2,10
Kupiškio	51	27,45±6,24	68,62±6,49	3,92±2,71
Siaurės Lietuva (kartu)	779	29,65±1,63	65,21±1,70	5,13±0,79
Saldus	87	43,7	48,3	8,0
Jelgava	88	63,6	23,9	12,5
Bauskė	87	64,4	24,1	11,5
Pskovas	111	35,1	44,1	20,8

9 lentelė (tęsinys)

Grupės (rajonai)	N	1	2	3
Novgorodas	92	57,6	31,5	10,9
Valdajus	71	53,5	26,8	19,7
Ysakus	—	—	—	—
Udinai	—	31,2	54,5	14,3

10 lentelė

M₂ entokonido pirmosios ir antrosios vagų vieta (%)

Grupės (rajonai)	N	Lygiagrečiai eiga	D+T
Skuodo	57	17,54±5,03	82,45±5,03
Mažeikių	48	31,25±6,69	68,75±6,69
Akmenės	43	25,58±6,65	74,41±6,65
Pakruojis	41	19,51±6,18	80,48±6,18
Pasvalio	48	22,91±6,06	77,08±6,06
Radviliškio	43	30,23±7,00	69,76±7,00
Joniškio	40	12,50±5,22	87,50±5,22
Šiaulių	48	16,66±5,37	83,33±5,37
Rokiškio	39	23,07±6,74	76,92±6,74
Biržų	35	20,00±6,76	80,00±6,76
Panevėžio	45	33,33±7,02	66,66±7,02
Kupiškio	38	28,94±7,35	71,05±7,35
Šiaurės Lietuva (kartu)	525	23,42±1,84	76,57±1,84
Saldus	—	—	—
Jelgava	—	—	—
Bauskė	—	—	—
Pskovas	96	51,0	49,0
Novgorodas	84	72,6	27,4
Valdajus	80	58,8	41,2
Ysakus	—	—	—
Udinai	—	—	—

11 lentelė

Šiaurės Lietuvos grupių vidutiniai divergencijos matai (VDM)

Grupės (rajonai)	Skuodas	Mažeikiai	Akmenė	Pakruojis	Pasvalys	Radviliškis	Joniškis	Šiauliai	Rokiškis	Biržai	Panevėžys	Kupiškis
Skuodas												
Mažeikiai	0,068											
Akmenė	0,106	0,146										
Pakruojis	0,027	0,048	0,028									
Pasvalys	0,060	0,045	0,017	0,004*								
Radviliškis	0,102	0,095	0,080	0,042	0,029							
Joniškis	0,069	0,016	0,056	-0,022*	0,011*	0,063						
Šiauliai	0,030	0,034	0,038	-0,020*	-0,008*	0,046	-0,004*					
Rokiškis	0,135	0,091	0,082	0,065	0,047	0,127	0,094	0,066				
Biržai	0,041	0,022	0,042	-0,018*	0,001*	0,039	-0,007*	-0,013*	0,082			
Panevėžys	0,045	0,049	0,033	-0,010*	-0,005*	0,053	0,018	-0,008*	0,086	-0,007*		
Kupiškis	0,014	0,041	0,048	-0,022*	0,001*	0,045	0,005*	-0,015*	0,066	-0,016*	-0,013*	

* p<0,05

НАСЕЛЕНИЕ СЕВЕРНОЙ ЛИТВЫ В АСПЕКТЕ ЭТНИЧЕСКОЙ ОДОНТОЛОГИИ

И. ПАПРЕЦКЕНЕ

Резюме

Для определения одонтологического типа населения Северной Литвы обследовано 1267 детей в возрасте 12—15 лет литовской национальности из 12 районов (22 деревни): Скуодасского, Мажейкского, Акмянского, Пакруойского, Пасвальского, Радвилишкского, Йонишкского, Рокишкского, Биржайского, Паневежского, Купишкского, Шяуляйского. Исследования проводились по методике А. А. Зубова.

Население исследованных районов характеризуется хорошо выраженным среднеевропейским одонтологическим типом. Это доказывается не только низким процентом коленчатой складки метаконида при незначительном уровне редукции нижних моляров, но и крайне слабой выраженностью всех показателей восточного комплекса (низкий процент лопатообразных резцов, дистального гребня тригониды, 6-го бугорка на M_1 , типа 3-й борозды параконуса). «Чистота» западного одонтологического комплекса проявляется в данном случае в высоких частотах бугорка Карабелли и варианта 2 мед II второй борозды метаконида.

Говорить о проявлениях влияния северного грацильного типа в одонтологическом типе литовцев довольно трудно. Единственным достоверным указанием на возможность участия северного грацильного комплекса в формировании одонтологического типа литовцев является повышенный процент I-го балла редукции латерального резца в Йонишкском р-не и слегка повышенная частота коленчатой складки метаконида в Пасвальском р-не. Доля северного грацильного компонента в Северной Литве несравненно меньше, чем в соседних районах Латвии.

Выводы

1. Население Северной Литвы принадлежит к среднеевропейскому одонтологическому типу.
2. Частоты отдельных признаков в Йонишкском и Пасвальском районах свидетельствуют о наличии слабо выраженных следов северного грацильного типа.
3. Статистический анализ показывает близкое сходство одонтологических комплексов населения изученных районов Северной Литвы, отражающее несомненное генетическое родство.